

П. Ю. Балабан, к. е. н., професор;

М. П. Балабан, к. е. н., доцент

ПУЕТ, м. Полтава

ВНУТРІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

У функціональному плані внутрішня торгівля є складною соціально-економічною системою, яка за структурою включає 56 класів оптової торгівлі, 45 класів роздрібної, по 10 класів оптового посередництва і торгівлі послугами.

Починаючи з 1990 року, в Україні мають місце процеси ринкової трансформації у сфері внутрішньої торгівлі, які сприяли створенню економічної, соціальної та функціональної структур галузі, що відповідають особливостям економіки ринкового типу.

Суттєвих трансформацій зазнала роздрібна торгівля, яка практично з 1991 року розпочала процес приватизації підприємств. Розвиток конкуренції та зміни в соціальній структурі галузі кардинально змінили співвідношення у чисельності підприємств за формами власності та обсягах їх роздрібного товарообороту.

Так, якщо на 1.01.1991 року на частку державних підприємств в роздрібній торгівлі України припадало більше 40 % у їх загальній чисельності, то у подальшому частка приватних підприємств у сфері роздрібної торгівлі має стійку тенденцію до збільшення, підприємств державної і комунальної форм власності – до скорочення (табл. 1).

Як видно, у 1990 році із загальної кількості підприємств роздрібної торгівлі (145,7 тис. од.), у державній власності знаходилося 62,5 тис. (43,0 %), у колективній та інших формах власності – 83,2 тис. од. (57,0 %) підприємств, підприємства приватної форми власності були відсутні. Однак уже у 1995 році із 133,7 тис. од. підприємств роздрібної торгівлі, які функціонували на той час, у державній власності знаходилося 28,2 тис. підприємств (21,1 %), у колективній та інших формах – 94,9 тис. од. (71,0 %), у приватній – 10,6 тис. од., або 7,9 % від їх загальної кількості. У подальшому цей процес продовжувався і станом

на 1.01.2005 року (статистична звітність з 2005 року не відображає зміни чисельності підприємств роздрібної торгівлі за формами власності) розподіл за формами власності мав вигляд: підприємств державної форми власності в роздрібній торгівлі України функціонувало 8,7 тис. од. (11,1 %), приватної – 69,8 тис. од. (88,9 %).

Таблиця 1 – Зміни у соціальній структурі роздрібної торгівлі України за 1990–2004 роки

Торговельні підприємства	Роки							2004 у % до	
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	1990	2000
<i>Всього підприємств, од.</i>	145,7	133,7	103,2	96,4	89,3	83,8	78,5	53,9	76,1
у т. ч.									
магазини	120,6	109,5	77,9	72,3	66,8	62,3	58,3	48,3	74,8
палатки	25,1	24,2	25,3	24,1	22,5	21,5	20,2	80,5	79,8
З них підприємств:									
<i>у державній власності:</i>									
магазини	62,5	28,2	12,6	11,9	10,7	9,8	8,7	13,9	69,0
палатки	47,0	21,1	8,8	8,2	7,4	6,7	6,1	12,9	69,3
палатки	15,5	7,1	3,8	3,7	3,3	3,1	2,6	16,8	68,4
<i>у приватній власності:</i>									
магазини	–	105,4	90,6	84,5	78,6	74,0	69,8	66,2*	77,0
палатки	–	88,4	69,1	64,1	59,4	55,6	52,2	59,1*	75,5
палатки	–	17,0	21,5	20,4	19,2	18,4	17,6	103,5*	81,9

*у відношенні до 1995 р.

Таким чином, у порівнянні з 1990 роком частка державних підприємств скоротилася на 86,1 % при відповідному зростанні частки приватних і колективних підприємств.

Характерно, що вищими темпами скорочувалася чисельність магазинів (на 51,7 % у порівнянні з 1990 роком) при скороченні підприємств дрібнороздрібної торговельної мережі на 19,5 %. При цьому частка магазинів, що знаходилися у державній власності, скоротилася на 87,1 %, підприємств дрібнороздрібної мережі – на 83,2 %.

Підвищення рівня ринкової конкуренції сприяло появі на вітчизняному роздрібному ринку торговельних мереж. Активний розвиток торговельних мереж, високі темпи їх росту сприяли суттєвому посиленню конкуренції в роздрібній торгівлі України як між мережами (за оцінками експертів гостра конкуренція між ними починається з досягнення ними частки у роздрібному товарообороті 30 % і більше), так і між мережами і представниками вітчизняного роздрібного бізнесу. Уже на сьогодні визначальну роль у розвитку роздрібної торгівлі відіграють торговельні мережі у містах Київ, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Львів та інших.

В цілому сфера роздрібної торгівлі відноситься до галузі з інтенсивною конкурентною боротьбою як внутрішньогалузевою, так і міжгалузевою. Більшість фахівців проблемами у розвитку конкуренції у роздрібній торгівлі вважає вплив адміністративних чинників на розвиток торгівлі, що призводить до нерівних умов конкуренції (нестабільне законодавство, корупція, нерівні умови конкуренції тощо), «тінізація» значної частини роздрібного ринку країни, де практично не діють легальні механізми ринкової конкуренції, існує нецивілізований розподіл ринків, можливість антиконкурентних домовленостей тощо, а також недобросовісна конкуренція (особливо з боку крупних торговельних мереж) та окремі інституційні обмеження конкуренції.

Економічний аналіз розвитку внутрішньої торгівлі України в економіці ринкового типу дозволяє визначити наступні основні тенденції трансформації торгівлі в останні десятиріччя.

1. Перехід до побудови в Україні ринково орієнтованої економіки супроводжувався активним розвитком роздрібної торгівлі, яка є важливим елементом ринкової інфраструктури.

2. За період ринкових трансформацій типового характеру набули процеси деформації у розвитку роздрібної торгівлі в Україні, основними серед яких слід вважати зростання кількості посередників між виробничими та торговельними підприємствами, що було однією із основних причин розвитку стихійної торгівлі та необґрунтованого підвищення роздрібних цін.

3. Низька забезпеченість населення торговими площами у порівнянні з країнами з розвинутою ринковою економікою не відповідає сучасним вимогам та стримує поступальний розвиток торгівлі в Україні.

4. Відсутність чіткої політики у галузі торгівлі, неефективне законодавство сприяють «тінізації» цього сектору економіки, особливо у останні роки.

5. Застаріла система контролю за якістю та безпекою продукції, що реалізується підприємствами торгівлі. В практиці торгівлі використовується велика кількість застарілих норм і правил, існує дублювання повноважень контролюючих органів у сфері торгівлі, більшість стандартів не відповідають сучасним вимогам та європейським нормам.

6. На внутрішньому ринку України активну роль почали відігравати торговельні мережі.

7. Значні негативні зміни характерні для структури торговельної мережі, що привело до активного розвитку дрібнороздрібних підприємств та ринків з реалізації споживчих товарів.

8. Швидкими темпами створюються підприємства західноєвропейського стандарту, корпоративні торговельні мережі, розвивається фірмова та електронна торгівля. Зростає роль сучасних форматів торгівлі.

Активно виходять на український ринок транснаціональні компанії, які в останні роки складають серйозну конкуренцію вітчизняним ритейлерам за рахунок високих технологій, рівня обслуговування покупців та порівняно низьких цін на товари.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Роздрібна торгівля [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – <http://uk.wikipedia.org/wiki/> – Назва з екрана.
2. Попов Д. А. Форматы розничных торговых предприятий и их услуги / Д. А. Попов, В. А. Синюков // Российское предпринимательство. – 2011. – № 2. Вып. 1 (177). – С. 128–133. – <http://www.creativeconomy.ru/articles/11356/>.
3. Роздрібна торгівля України у 2012 році. Стат. збірник. – К. : Держстат України, 2013. – 173 с.